

DE ROL VAN

DE BELGISCHE DECLARATOIRE VORDERING

BIJ HET NASTREVEN VAN

DE NIET-VERGOEDENDE DOELSTELLINGEN VAN HET

BUITENCONTRACTUELE AANSPRAKELIJKHEIDSRECHT

Openbare verdediging Pieter Gillaerts

19 juni 2020

LEDEN VAN DE EXAMENCOMMISSIE

Em. Prof. Dr. Jacques Herbots (KU Leuven, voorzitter)

Prof. Dr. Stefaan Voet (KU Leuven, promotor)

Prof. Dr. Ilse Samoy (KU Leuven, copromotor)

Prof. Dr. Benoît Allemeersch (KU Leuven)

Prof. Dr. Anne Keirse (Universiteit Utrecht)

Prof. Dr. Bart Krans (Universiteit Leiden)

Dit boekje bevat een toegankelijke samenvatting en toelichting van mijn proefschrift. Voor de gedetailleerde juridische analyse verwijs ik graag naar de integrale tekst van het proefschrift.

A short popularized summary in English is available at the end of this booklet.

Inleiding

1. De Belgische overheid laat onderneming A weten dat zij nog een belastingschuld moet betalen. Eigenlijk gaat het om een belasting die door onderneming B verschuldigd is maar volgens de overheid moet onderneming A mee instaan voor het betalen daarvan. Onderneming A is het niet eens met de overheid en stapt naar de rechter. Ze vraagt de rechter vast te stellen dat zij die belastingschuld niet moet betalen.

Onderneming A baseert haar vraag op de regel van de artikelen 1382-1383 van het Burgerlijk Wetboek. Die regel houdt in dat wie door een fout te begaan iemand anders schade berokkent, die schade moet vergoeden. In dit geval gaat het om de overheid die een fout heeft begaan en onderneming A die daardoor geschaad zou zijn. De schadeveroorzaker is dan aansprakelijk voor de veroorzaakte schade. Zijn aansprakelijkheid is buitencontractueel; ze bestaat zonder een contract tussen de schadeveroorzaker en de schadelijder.

Volgens onderneming A is de Belgische overheid buitencontractueel aansprakelijk. De gevraagde verklaring door de rechter dat onderneming A niet moet instaan voor die schuld, vormt de schadevergoeding.

De onderneming in dit **voorbeeld** doet een beroep op het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht. Eigenlijk wil ze echter **iets anders bereiken dan een vergoeding van schade**. In dit geval wil de onderneming enkel van de rechter horen dat ze die schuld niet moet betalen.

2. Er is de laatste decennia met betrekking tot het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht steeds meer aandacht voor andere doelstellingen dan vergoeding. Het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht heeft ook andere functies dan het vergoeden van schade. Het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht is dus **multifunctioneel** en behelst **ook niet-vergoedende doelstellingen**.
3. Het nastreven van niet-vergoedende doelstellingen heeft tot **twee verruimingen** van onze blik geleid. Ten eerste is meer aandacht gekomen voor wat net via het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht kan worden bereikt, zodat de blik ruimer is dan vergoeding van schade. Ten tweede treden ook alternatieve manieren op de voorgrond om niet-vergoedende doelstellingen na te streven, zodat de blik ruimer is dan enkel het aansprakelijkheidsrecht. Beide verruimingen verdienen wat meer uitleg.

4. **De eerste verruiming** gaat over de voorwaarden om iemand buitencontractueel aansprakelijk te stellen. Daarvoor zijn er drie elementen nodig: een fout, schade en het feit dat de schade veroorzaakt is door de fout. Het gaat om ruime **voorwaarden** die enige **flexibiliteit** toelaten.

Stel bijvoorbeeld dat de tuinmuur van jouw buurman dreigt om te vallen en in jouw tuin te belanden indien er geen onderhoudswerken worden uitgevoerd. De muur is nog niet omgevallen dus die schade aan jouw tuin is er nog niet. Je laat zelf de onderhoudswerken uitvoeren en betaalt daarvoor. In dat geval zou je kunnen stellen dat de gemaakte kosten voor jou schade uitmaken als gevolg van een fout van de buurman, namelijk het niet zelf op tijd laten uitvoeren van de nodige onderhoudswerken. Die preventieve kosten zijn dan jouw schade. Op die manier kan je eigenlijk preventie nastreven (namelijk vermijden dat de muur omvalt met meer kosten of schade dan de kosten van de onderhoudswerken) hoewel je toch een vergoeding voor schade vraagt op basis van de buitencontractuele aansprakelijkheid van jouw buurman.

5. Er zijn evenwel **grenzen** aan die flexibiliteit. Zo kan je je niet beroepen op het aansprakelijkheidsrecht als het niet zeker is dat er schade is of zal ontstaan.

Stel bijvoorbeeld dat iemand in een dorpskern woont. Doorheen die dorpskern loopt een baan met normaal weinig verkeer. Toenemende files op de grote baan buiten het dorp zorgen er echter voor dat de kleinere baan doorheen de dorpskern als sluiptweg wordt gebruikt. De luchtkwaliteit in de dorpskern is daardoor behoorlijk verslechterd. Een bewoner van de dorpskern vreest voor gezondheidsproblemen als er niets wordt gedaan om het sluiptverkeer te ontmoedigen. Als die bewoner via het aansprakelijkheidsrecht preventief wil optreden, nog voordat hij gezondheidsproblemen heeft, zal hij mogelijk van een koude kermis thuiskomen. Het is mogelijk dat hij in de toekomst gezondheidsproblemen kan ontwikkelen door de slechte luchtkwaliteit maar dat is niet zeker. Er is dan geen zekere schade en dus ook geen aansprakelijkheid.

Enerzijds, dreigt wie een niet-vergoedende doelstelling, zoals preventie, nastreeft via het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht, die doelstelling niet te bereiken als ze niet ingepast kan worden in de voorwaarden voor aansprakelijkheid. Anderzijds, mogen de voorwaarden niet zo ver worden opengerekend dat iedereen er altijd aan zal voldoen. De regel zou dan volledig worden vervormd. Om die **problemen** te vermijden, wordt gezocht naar alternatieve manieren om die niet-vergoedende doelstellingen na te streven.

6. **De tweede verruiming** gaat over het zoeken naar alternatieven buiten het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht. Zo'n **alternatief** is een **vordering tot verklaring voor recht** (synoniem: **declaratoire vordering**). Dat betekent dat je aan de rechter vraagt om vast te stellen welke verhouding er volgens het recht tussen jou en de andere partij in het proces bestaat. Denk aan de dorpskernbewoner die van de rechter wil horen dat het gebrek aan maatregelen door de gemeente tegen het sluipverkeer en ter verbetering van de luchtkwaliteit in het dorp een bedreiging of zelfs schending vormt van zijn recht op een gezonde omgeving om in te leven.

Er **ontbreekt in het Belgische recht een algemeen kader** voor de declaratoire vordering. Ze is verwaarloosd en onderontwikkeld. Nochtans kan een declaratoire vordering in verschillende opzichten een meerwaarde bieden. Zo laat ze de dorpsbewoner toe op te treden voordat hij gezondheidsproblemen krijgt.

7. In mijn proefschrift kom ik tegemoet aan **twee noden** die verband houden met het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht en de vordering tot verklaring voor recht.

Ten eerste breng ik uitgebreid de doelstellingen van het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht in kaart. Mijn onderzoek beperkt zich tot de algemene regel van het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht in de artikelen 1382-1383 van het Burgerlijk Wetboek (BW) en gaat niet in op bijzondere regelingen. Voorts ga ik na **op welke manier de niet-vergoedende doelstellingen via een beroep op het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht kunnen worden nagestreefd**. Mijn proefschrift geeft een overzicht van de mogelijkheden en beperkingen. De nadruk ligt op doelstellingen die verband houden met wat de eiser in een proces precies vraagt, d.w.z. vordert.

Ten tweede **bouw ik een algemeen kader uit voor de Belgische vordering tot verklaring voor recht**. Ik kijk daarvoor niet alleen naar wat reeds bestaat in België, maar ook naar hoe de declaratoire vordering geregeld is in het Duitse, Franse en Nederlandse recht. Voorts ga ik ook na welke **meerwaarde** een vordering tot verklaring voor recht kan hebben om de niet-vergoedende doelstellingen na te streven.

8. Concreet formuleer ik in mijn proefschrift een antwoord op de volgende **hoofdvraag**:

“Welk algemeen kader voor de declaratoire vordering kan worden gevormd naar Belgisch recht en op welke manier kan dat algemene kader een meerwaarde vormen voor het nastreven van de niet-vergoedende doelstellingen van het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht uit de artikelen 1382-1383 BW?”

Om deze vraag te beantwoorden, beantwoord ik eerst drie **deelvragen**:

Deelvraag 1: “Wat zijn de niet-vergoedende doelstellingen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht uit de artikelen 1382-1383 BW?”

Deelvraag 2: “Op welke manier is het nastreven van de niet-vergoedende doelstellingen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht uit de artikelen 1382-1383 BW via dat buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht beperkt?”

Deelvraag 3: “Welk algemeen kader voor de declaratoire vordering kan worden gevormd naar Belgisch recht, in het licht van hoe de algemene declaratoire vordering is vormgegeven naar Duits, Frans en Nederlands recht?”

Deelvragen 1 en 2 komen aan bod in het eerste deel van mijn proefschrift dat over het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht gaat. Deelvraag 3 komt aan bod in het tweede deel over de declaratoire vordering. De hoofdvraag wordt beantwoord in het derde deel.

Deel I: Multifunctioneel buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht

9. In het eerste deel van mijn proefschrift ga ik na **welke niet-vergoedende doelstellingen** het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht heeft. Ik gebruik de termen doelstelling en functie daarbij als synoniemen.
10. Uit mijn analyse van het wetgevende kader, de rechtspraak en de rechtsleer komen twee niet-vergoedende doelstellingen naar voren van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht.

De eerste niet-vergoedende doelstelling is **preventie**. Het gaat om het vermijden van schade of schadeveroorzakend gedrag. Het idee is dat mensen zich beter gedragen omdat ze niet buitencontractueel aansprakelijk willen worden gesteld en dan moeten instaan voor de vergoeding van de schade.

De tweede niet-vergoedende doelstelling is **rechtshandhaving**. Het gaat om het doen naleven van rechtsregels. Wie een rechtsregel schendt (en op die manier een fout begaat) en daardoor schade berokkent aan iemand anders, zal die schade moeten vergoeden. De schadeveroorzaker is dan buitencontractueel aansprakelijk voor die schade en zijn fout (de schending van de rechtsregel) wordt gesanctioneerd doordat hij verplicht wordt om de schade te vergoeden. Zo wordt de rechtsregel gehandhaafd.

11. Ik maak een onderscheid tussen die niet-vergoedende *functies* en loutere *effecten* van iemands aansprakelijkheid. Een functie verschilt van een effect. Een effect is een louter gevolg van de toepassing van de rechtsregel, terwijl een functie besloten ligt in de toepassing zelf. Functies of doelstellingen blijken bijgevolg uit (de parlementaire toelichting bij) het ontwerp van de regel. Ze betreffen datgene dat de rechtsregel beoogt, waardoor ze meer zijn dan louter een (mogelijk ook niet-beoogd) effect.

Een eerste voorbeeld van een mogelijk effect is het **spreiden van het ondervonden nadeel (= de schade)**. Het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht zorgt op zichzelf enkel voor het verplaatsen van het nadeel. De schadelijder ondervindt een nadeel maar dankzij het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht moet de schadeveroorzaker dat nadeel (de schade) vergoeden zodat het nadeel wordt verplaatst van de schadelijder naar de schadeveroorzaker. In combinatie met andere instrumenten of technieken kan het aansprakelijkheidsrecht echter ook zorgen voor het spreiden van het ondervonden nadeel. Denk bijvoorbeeld aan een onderneming die aansprakelijk wordt gesteld maar de kosten voor de verschuldigde vergoeding aan de schadelijder compenseert door de prijzen te verhogen van de producten die ze verkoopt. Het nadeel van de

onderneming wordt zo verspreid over de consumenten die de nu duurdere producten kopen.

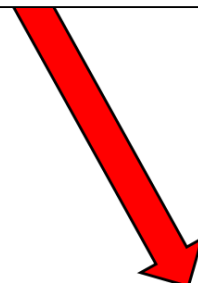
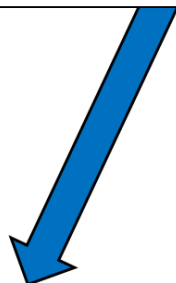
Een tweede voorbeeld van een potentieel effect is het **bestrafen** van de aansprakelijke persoon. De opgelegde schadevergoeding kan een bestraffend effect hebben. Een functie vormt bestraffing echter niet. De grootte van de vergoeding die de aansprakelijke persoon moet betalen, hangt in het aansprakelijkheidsrecht uitsluitend af van de grootte van de schade. Het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht vereist dat de schade wordt vergoed. Niets meer, niets minder. Het gaat er niet om de aansprakelijke persoon te straffen voor zijn fout en het veroorzaken van schade (en op die manier bijvoorbeeld die persoon te ontraden nog eens een fout te begaan).

12. Hoe kan iemand preventie of rechtshandhaving nastreven door een beroep te doen op het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht? Welke mogelijkheden en beperkingen zijn er in dat opzicht? Het antwoord schuilt in de verhouding tussen de niet-vergoedende doelstelling en de compensatoire hoofddoelstelling van het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht.

De hoofddoelstelling of primaire functie van het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht is het **vergoeden** van de schade. Wie een beroep doet op de artikelen 1382-1383 van het Burgerlijk Wetboek, kan op die basis enkel vergoeding vragen van schade. De regel uit artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek is immers opgebouwd als volgt: *als* er een fout is die schade heeft veroorzaakt, *dan* is er een verplichting om die schade te vergoeden.

Artikel 1382 Burgerlijk Wetboek:

Elke daad van de mens waardoor aan een ander schade wordt veroorzaakt, verplicht degene door wiens schuld de schade is ontstaan, deze te vergoeden.

Hypothetisch gedeelte:

Fout + Schade + Oorzakelijk verband

Dispositief:

Schadevergoedingsplicht

Wie een niet-vergoedende doelstelling wil nastreven door iemand buitencontractueel aansprakelijk te stellen, moet daarbij steeds vertrekken van het algemene kader van het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht dat op vergoeding van schade steunt. Wie preventie of rechtshandhaving wil bekomen via het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht, zal zijn vraag **moeten herformuleren of inkleden als een vraag tot vergoeding van schade die ontstaan is door iemands fout**. De niet-vergoedende doelstellingen steunen binnen de context van het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht dan ook op de primaire doelstelling.

13. In mijn proefschrift wijs ik op de flexibiliteit van het aansprakelijkheidsrecht en de voorwaarden om een vergoeding te kunnen vragen. Mijn proefschrift bevat verschillende **voorbeelden** van hoe het nastreven van preventie of rechtshandhaving kan worden ingepast in een vraag tot vergoeding van schade.

Denk bijvoorbeeld aan een milieuvereniging die een procedure start tegen een stroper. De vereniging wil ervoor zorgen dat de regel (“niet stropen”) gehandhaafd wordt. Ze kan vragen aan de rechter om de stroper aansprakelijk te stellen en te veroordelen tot het betalen van één symbolische euro schadevergoeding.

14. De rekbaarheid van de begrippen en voorwaarden van het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht is niet onbegrensd. Ik wijs in mijn proefschrift op de **beperkingen** die volgen uit de noodzakelijke inpassing in het op vergoeding gerichte kader.

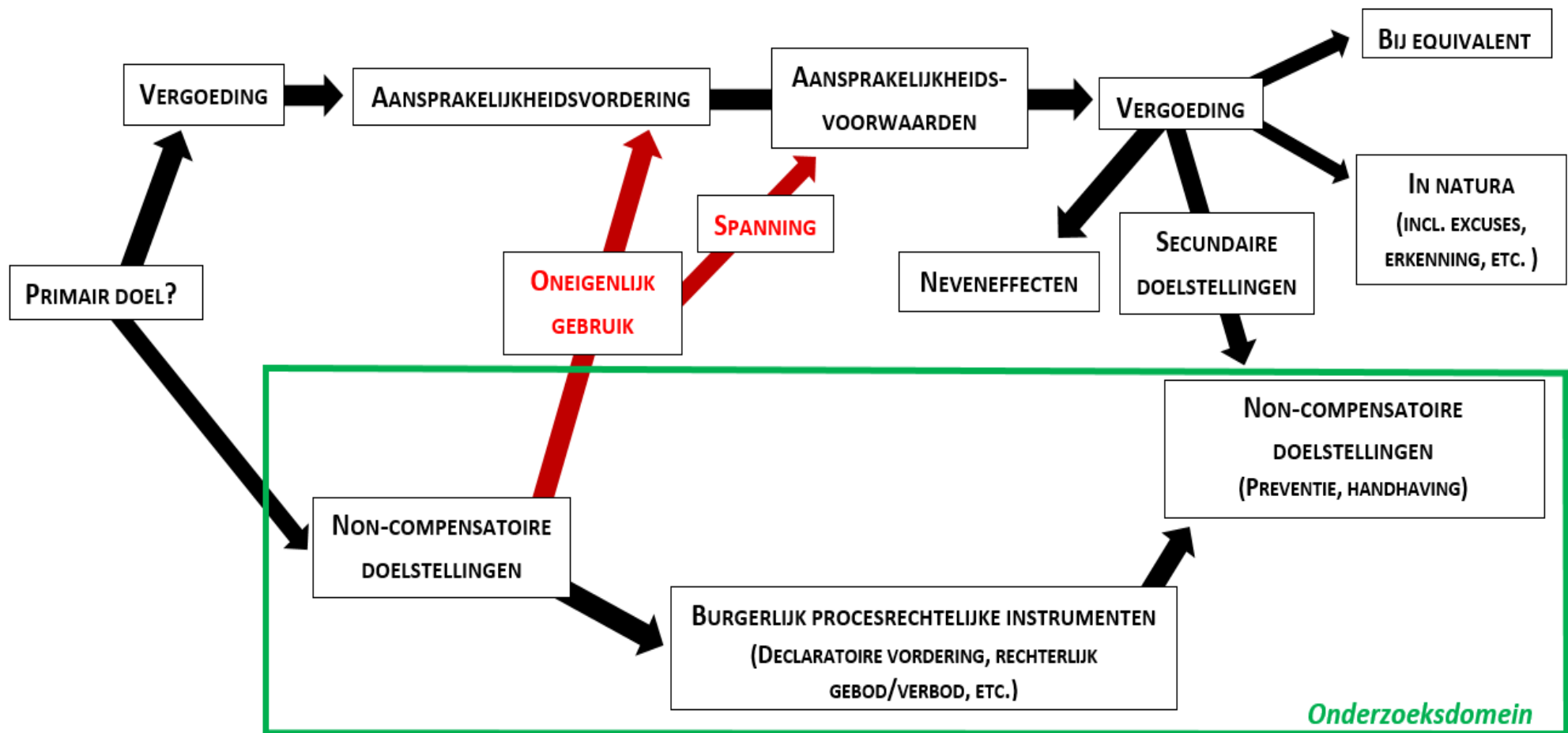
Zo kunnen er geen voorwaarden weggelaten worden. Er moet schade aanwezig zijn. Het mag gaan om schade die pas later zal worden geleden maar niet als het onzeker is of die schade later ook echt zal worden geleden. Bovendien is het vergoeden van schade die iemand in de toekomst zeker zal lijden, niet hetzelfde als voorkomen dat iemand in de toekomst schade lijdt. Het nastreven van preventie via het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht is dus beperkt.

Ook het nastreven van rechtshandhaving via het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht kent beperkingen. Stel bijvoorbeeld dat je een app downloadt die verschillende gegevens van jou bijhoudt zonder dat je daarvoor toestemming hebt gegeven. Jouw recht op privacy wordt daardoor geschonden. Je ondervindt voorts echter geen enkel nadeel. Jouw gegevens zijn bijvoorbeeld niet doorverkocht of gebruikt. Ze worden enkel bijgehouden zonder jouw toestemming. In dat geval zal de schending van jouw privacy ervoor zorgen dat er een fout is, maar er zal (nog) geen schade zijn. De schending van jouw recht levert op zich geen schade op. Daardoor zijn niet alle voorwaarden aanwezig om een beroep te doen op het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht.

15. Kortom, wie in de eerste plaats vergoeding nastreeft, kan een beroep doen op het aansprakelijkheidsrecht en zal bij vervulling van de voorwaarden voor aansprakelijkheid een vergoeding toegewezen krijgen. Die vergoeding kan bestaan uit geld (vergoeding bij equivalent) of iets anders (vergoeding in natura). Die vergoeding zorgt voor preventie en rechtshandhaving als secundaire doelstellingen naast de primaire, vergoedende doelstelling. Ze kan ook leiden tot neveneffecten, zoals bijvoorbeeld bestraffing of de spreiding van de schade.

Wie echter op de eerste plaats iets anders dan de vergoeding van schade nastreeft, zal bij een beroep op het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht mogelijk in de problemen komen om aan alle voorwaarden te voldoen. Het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht is in de eerste plaats gericht op vergoeding zodat het rechtstreeks nastreven van iets anders neerkomt op een oneigenlijk gebruik ervan.

Het is dan ook belangrijk op zoek te gaan naar **alternatieve manieren** om die niet-vergoedende doelstellingen te kunnen nastreven zonder een beroep te moeten doen op het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht en de beperkingen die dat met zich brengt. Een van die alternatieven is de declaratoire vordering.

Deel II: Algemeen kader van de Belgische declaratoire vordering

16. Het tweede deel van mijn proefschrift is gewijd aan de vordering tot verklaring voor recht. Daarbij vraagt een partij in het proces aan de rechter om vast te stellen welke verhouding (“rechtsverhouding”) er tussen twee partijen bestaat volgens het recht (en welke gevolgen dat heeft), waarbij de partijen gebonden zijn aan die vaststelling maar zonder dat de rechter een partij veroordeelt.
17. Het uiteindelijke doel is nagaan welke meerwaarde de vordering tot verklaring voor recht kan hebben bij het nastreven van de eerder geschetste niet-vergoedende doelstellingen. Om dat te kunnen doen, heb ik eerst de vordering tot verklaring voor recht grondig bestudeerd. Er is **geen algemene, uitdrukkelijke regeling** in het Belgische recht. Dat is bijvoorbeeld anders in Nederland of Duitsland waar de vordering tot verklaring voor recht uitdrukkelijk geregeld is in een algemene bepaling. In België duikt de (vordering tot) verklaring voor recht momenteel enkel zijdelings op in het tweede lid van artikel 18 van het Gerechtelijk Wetboek. Die regel stelt dat je je ook tot de rechter kan wenden om te voorkomen dat een ernstig bedreigd recht wordt geschonden en dus niet enkel nadat reeds iemands rechten zijn geschonden. Je kan dat volgens die rechtsregel doen “*zelfs tot verkrijging van een verklaring van recht*”.

Die louter zijdelingse vermelding en het gebrek aan algemene regeling zijn **problematisch**. Ten eerste zorgt de huidige situatie voor onduidelijkheid over de voorwaarden voor een vordering tot verklaring voor recht. Ten tweede regelt het huidige kader niet alle soorten vorderingen tot verklaring voor recht. Het tweede lid van artikel 18 van het Gerechtelijk Wetboek heeft enkel betrekking op de situatie waarin iemand een beroep wil doen op de rechter *voordat* zijn recht geschonden is. Het gaat over **preventieve vorderingen** om een schending te voorkomen. Declaratoire vorderingen komen echter ook voor *nadat* het recht geschonden is en zorgen in dat geval voor het herstel van die schending. Het zijn dan **curatieve vorderingen**. Bij het uitbouwen van een algemeen kader moet er aandacht zijn voor beide soorten declaratoire vorderingen.

18. Om tot een algemeen kader te komen, vertrek ik van de beperkte regeling in het Belgische recht en breng ik in mijn proefschrift de Belgische rechtspraak en rechtsleer over de declaratoire vordering samen. Aangezien de declaratoire vordering in België onderontwikkeld is, kijk ik ook over de landsgrenzen heen naar landen waar de declaratoire vordering beter ontwikkeld is. Zo analyseer ik in mijn proefschrift ook de algemene regeling van de declaratoire vordering naar Nederlands en Duits recht omdat er daar een uitdrukkelijke, algemene bepaling over die vordering bestaat. Daarnaast kijk ik ook naar het Franse recht dat slechts een fragmentarische regeling kent maar waar er wel een groeiende aanvaarding is

van de declaratoire vordering in de rechtspraak en de rechtsleer. Ook op basis van rechtspraak kan immers een algemeen kader worden uitgebouwd.

19. Ik ga stapsgewijs te werk in mijn proefschrift. Vooraleer specifiek naar de declaratoire vordering te kijken, ga ik bij het begin van het tweede deel van mijn proefschrift eerst in op enkele **onderscheiden en begrippen** die belangrijk zijn voor mijn analyse van de declaratoire vordering. Denk bijvoorbeeld aan het verschil tussen een preventieve vordering (vóór schending van een recht) en een curatieve vordering (na schending van een recht).

Een voorbeeld van een essentieel begrip is de term “**subjectief recht**”. Wie een subjectief recht heeft (= de titularis van dat subjectieve recht), heeft een vorm van heerschappij of zeggenschap over iets of iemand. Er zijn twee soorten subjectieve rechten.

De eerste soort houdt een zeggenschap in over een gedraging van een andere persoon, over een goed of over de eigen persoon. De titularis heeft dan een *aanspraak*. Denk bijvoorbeeld aan het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht, meer bepaald de eerder vermelde regel van artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek. Wie door zijn fout iemand anders schade berokkent, is verplicht die schade te vergoeden. Anders gesteld: wie schade lijdt door iemand anders fout, maakt aanspraak op vergoeding van zijn schade. De schadelijder heeft op basis van de rechtsregel in artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek een subjectief recht op vergoeding van zijn schade.

De tweede soort subjectieve rechten zijn *machten*. Daarbij heb je zeggenschap over de rechtspositie van jezelf of iemand anders. Denk bijvoorbeeld aan het recht op het opzeggen van een contract. Door dat te doen verander je de rechtspositie van jezelf en van de andere contractspartij.

20. Na het verduidelijken van die begrippen en onderscheiden ga ik vervolgens in mijn proefschrift uitgebreid in op de vordering tot verklaring voor recht. Bij zo’n vordering vraag je een verklaring voor recht zodat ik vertrek van de **kenmerken** van dergelijke **verklaring voor recht**. Het gaat om een verklaring over een rechtsverhouding, die bindend is voor de partijen, zonder dat een partij veroordeeld wordt en zonder dat er nadien enige uitvoering nodig is van de rechterlijke beslissing. Een rechtsverhouding is de verhouding die ontstaat door het toepassen van de rechtsregels op een concrete, feitelijke situatie en waaruit juridische gevolgen kunnen voortvloeien voor de persoon in kwestie.
21. In mijn proefschrift licht ik toe **welke meerwaarde** een declaratoire vordering **in het algemeen** kan hebben. Denk bijvoorbeeld aan hoe de declaratoire vordering kan helpen om een betwisting zoveel mogelijk buiten de rechtbank af te handelen.

Stel dat er tussen twee tuinen een gemetste muur staat. De muur is in bouwvallige staat en een deel ervan dreigt om te vallen in de tuin van buur A op het kippenhok van buur A. Buur A verwittigt buur B en vraagt om de muur te (laten) herstellen. Buur B erkent de bouwvallige staat van de muur en de noodzaak daar iets aan te doen. Hij stelt voor om met buur A samen te zitten over de gewenste oplossing, zoals het verstevigen van de muur door het opvullen van gaten en het vervangen van kapotte stenen, of het volledig afbreken van de muur en vervangen door een haag. Volgens buur B is het een gemeenschappelijke muur zodat beiden de kosten zullen delen en dus akkoord moeten zijn met de oplossing. Mocht het een gemeenschappelijke muur zijn, dan moeten de kosten volgens buur A inderdaad worden gedeeld. Dat is volgens buur A echter niet het geval, zodat buur B alleen moet ingrijpen en de kosten alleen moet dragen.

Een (preventieve) vordering tot verklaring voor recht kan duidelijkheid verschaffen over het twistpunt of het om een gemeenschappelijke muur gaat of niet. Daarna kunnen beide burens in geval van een gemeenschappelijke muur onderhandelen en overleggen over de gewenste oplossing. Ook indien de muur wel al was omgevallen, is het mogelijk dat de burens zelf kunnen regelen hoe de puinhoop opgeruimd moet worden maar een verklaring voor recht nodig hebben om hun discussie te beëindigen over de vraag of het om een gemeenschappelijke muur (en dus gedeelde kosten) gaat.

De meerwaarde van de declaratoire vordering **hangt soms af van het soort declaratoire vordering** (preventief of curatief).

Bij *preventieve declaratoire vorderingen* is het opzet om bij een ernstig bedreigd recht op tijd op te treden en het niet tot een schending van dat recht te laten komen.

Stel bijvoorbeeld dat artieste A beweert dat zij de rechten op een bepaald lied bezit en als enige dat lied mag uitbrengen op cd. Artieste B hoort dat en laat artieste A weten dat het niet zo is. Volgens artieste B bezit zij de rechten op dat lied en mag artieste A dat helemaal niet uitbrengen op cd. Dankzij een preventieve declaratoire vordering kunnen beide artiesten duidelijkheid vragen aan de rechter zonder dat een van hen het risico moet nemen om een cd uit te brengen om dan vervolgens door de andere voor de rechter te worden gebracht en mogelijk een schadevergoeding te moeten betalen omdat ze blijkbaar toch niet de rechten op dat lied bezat.

Een *curatieve declaratoire vordering* laat dan weer toe om toch op te treden indien jouw recht geschonden is maar er nog geen schade is. Het vormt een erkenning of soort genoegdoening voor de persoon wiens recht werd geschonden.

Denk bijvoorbeeld terug aan het voorbeeld van de app die zonder toestemming gegevens bewaart (zie randnummer 14).

22. Het laatste element van het algemene kader van de Belgische declaratoire vordering betreft de **voorwaarden** voor dergelijke vordering. Daarbij is er een onderscheid tussen het kunnen stellen van jouw vraag aan de rechter (ontvankelijkheid) en het gelijk krijgen van de rechter (gegrondheid).

Bij een declaratoire vordering vraag je de rechter om vast te stellen of een rechtsverhouding wel of niet bestaat. Je vraagt bijvoorbeeld vast te stellen dat jij volgens de rechtsregels als enige het recht hebt om een bepaald lied op cd uit te brengen, of om vast te stellen dat iemand anders geen recht heeft om dat lied op cd uit te brengen. Of je gelijk zal krijgen van de rechter (= of jouw vordering gegrond zal zijn), zal ervan afhangen of de rechtsverhouding volgens de rechter bestaat of niet bestaat.

Voordat de rechter nagaat of je gelijk hebt, moeten er echter eerst een aantal voorwaarden vervuld zijn om jouw vraag aan de rechter te stellen. Louter uit nieuwsgierigheid mag je de rechter bijvoorbeeld niet lastigvallen. Een van die voorwaarden (voor de ontvankelijkheid) is dat je een belang moet hebben om jouw vraag aan de rechter te stellen. In mijn proefschrift leg ik uit dat die vereiste van een belang in het algemeen betekent dat het gelijk krijgen door de rechter voor jou juridisch een verschil moet maken.

23. In mijn proefschrift toon ik aan hoe die **belangvereiste voor declaratoire vorderingen uiteenvalt in 4 specifieke vereisten**. Ik onderscheid vier vragen om na te gaan of iemand voldoende belang heeft om van de rechter een verklaring voor recht te vragen:

- 1) Stelt de vragende partij (= de eiser) dat een van diens rechten geschonden of ernstig bedreigd is?

De eerste vraag peilt naar waarom je precies bescherming vraagt. In twee gevallen zal je bescherming kunnen vragen: bij een geschonden subjectief recht en bij een ernstig bedreigd subjectief recht. In het eerste geval gaat het om een curatieve declaratoire vordering, in het tweede geval om een preventieve declaratoire vordering.

- 2) Is er een betwisting tussen de partijen over welke (rechts)verhouding er tussen hen is?

De tweede vraag moet vermijden dat de rechter advies geeft zonder dat er een betwisting is. De taak van de rechter is het beslechten van geschillen, d.w.z. het beëindigen van de discussie tussen de partijen door bindend

uitspraak te doen. Rechters zijn er niet om advies te geven over juridische kwesties. Dat is zelfs uitdrukkelijk verboden.

Bij een geschonden recht wordt een betwisting of onenigheid verondersteld. In het andere geval (bij een bedreigd recht) moet er een betwisting zijn die ofwel al bestaat ofwel met zekerheid zal ontstaan. Ze kan uitdrukkelijk aanwezig zijn maar eveneens blijken uit de omstandigheden.

3) Is de nood aan bescherming door een beroep te doen op de rechter groot genoeg?

Ook voor de derde vraag is er een verschil tussen curatieve vorderingen en preventieve vorderingen. Bij curatieve vorderingen is er geen probleem. In het Belgische recht volstaat in principe het kleinste belang. Als jouw recht geschonden is, moet je naar de rechter kunnen gaan. Of dat nu juridisch veel of weinig verschil maakt, zolang het maar juridisch een verschil maakt (zie ook de volgende vraag). Om een beroep te doen op de rechter voordat een recht geschonden is, heeft de wetgever echter een drempel ingevoerd. Voor preventieve vorderingen geldt een dubbele drempel:

- Ten eerste moet het recht ernstig bedreigd zijn. De rechter oordeelt daar vrij over maar houdt rekening met de waarschijnlijkheid dat de dreiging zich zal realiseren en de omvang van de mogelijke gevolgen. Het moet per se gaan om een dreigende schending van het recht en kan ook gaan om een grote onzekerheid over dat recht.
- Ten tweede moet de dreiging ervoor hebben gezorgd dat de titularis van het recht niet langer op een normale manier van zijn of haar recht gebruik heeft kunnen maken.

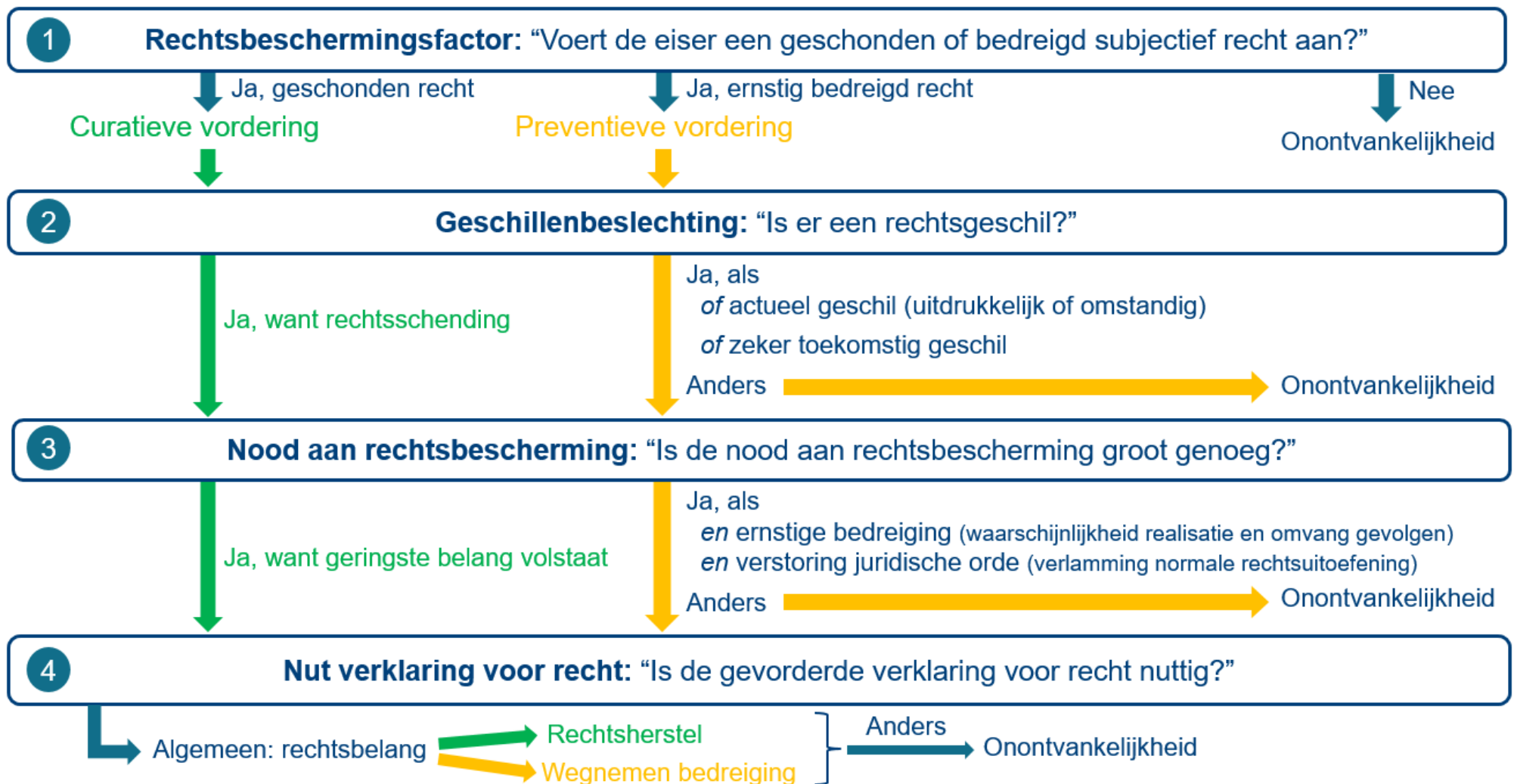
Denk terug aan de discussie tussen twee artiestes over wie net het recht heeft om een bepaald liedje op cd uit te brengen. Door de discussie wil geen enkele opnamestudio meewerken aan het opnemen van dat lied door een van de artiestes zolang onzeker blijft wie dat nu wel mag en wie niet. Het normale gebruik van het recht om dat lied op cd uit te brengen wordt verlamd door de onzekerheid over de rechtsverhouding (wie precies het recht heeft en wie niet).

4) Is de gevraagde verklaring voor recht nuttig om de betwisting tussen de partijen te beëindigen?

De voorgaande vragen verzekeren dat er nood is aan een beroep op de rechter. Daarmee staat echter nog niet vast dat de gevraagde verklaring voor

recht de geschikte vraag is om een beroep op de rechter te doen. In het algemeen moet de gevraagde verklaring voor recht de eiser juridisch ten goede komen. In principe gebeurt dat doordat de onzekerheid over het recht van de eiser wordt weggenomen. Bij curatieve vorderingen moet de verklaring voor recht voor herstel van de schending zorgen. Bij preventieve vorderingen moet ze de dreiging wegnemen.

Het antwoord op alle vier vragen moet 'ja' zijn om aan de rechter een verklaring voor recht te mogen vragen. Zoals is gebleken, speelt het onderscheid tussen preventieve declaratoire vorderingen en curatieve declaratoire vorderingen daarbij een rol.

Deel III: Declaratoire vordering of aansprakelijkheidsvordering?

24. Tot slot ga ik in mijn proefschrift na op welke manier het vragen van een verklaring voor recht, in vergelijking met een beroep op het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht, een **meerwaarde** vormt voor het nastreven van preventie of rechtshandhaving. Daarbij hanteer ik vier criteria:

- 1) Hoe moeilijk is het om die doelstellingen na te streven en hoe streng zijn de voorwaarden?
- 2) Hoe duidelijk zijn de voorwaarden of hoeveel onzekerheid is er?
- 3) In welke mate kan misbruik (het gebruik voor andere doelstellingen dan preventie en rechtshandhaving) worden vermeden?
- 4) In welke mate kan de discussie voor de rechter beperkt worden tot de nagestreefde (niet-vergoedende) doelstelling?

25. In het derde deel van mijn proefschrift leg ik uit dat het vragen van een verklaring voor recht **in grote mate tegemoetkomt aan de beperkingen** die er zijn bij het nastreven van preventie of rechtshandhaving via het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht.

Voor de verklaring voor recht is niet de aanwezigheid van schade belangrijk maar wel of er een recht geschonden of ernstig bedreigd is. Ook wanneer er enkel een schending van een recht zonder schade is, of er later eventueel schade zou kunnen ontstaan, kan iemand een verklaring voor recht vragen. In dat opzicht vormt de declaratoire vordering een meerwaarde ten aanzien van de vordering op basis van het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht.

Een verklaring voor recht zorgt ook voor meer zekerheid. Doordat er een betwisting moet zijn, is het uitgesloten om de verklaring voor recht te misbruiken en eigenlijk advies te vragen aan de rechter. Het ontbreken van een duidelijke, algemene wettelijke regeling zorgt echter wel voor onzekerheid. **De tijd is rijp voor de invoering van een algemeen kader voor de verklaring voor recht.**

26. In vergelijking met een beroep op buitencontractuele aansprakelijkheid vertoont de declaratoire vordering evenwel een belangrijke beperking. Een verklaring voor recht houdt geen veroordeling van de tegenpartij in zodat wie gelijk krijgt, niet met de verklaring voor recht de tegenpartij tot een bepaald gedrag kan dwingen. Net daarom is de vierde vraag uit het schema hierboven van belang: zorgt de verklaring voor recht ervoor dat de discussie gesloten is en gaan partijen zich aan de vaststelling door de rechter houden, of is er een bevel of verbod nodig?

Afsluitende overwegingen

27. Aan het einde van mijn proefschrift geef ik nog enkele finale gedachten mee. Eén daarvan is het nut van de declaratoire vordering in situaties met contracten. In mijn proefschrift ben ik vertrokken van situaties van buitencontractuele aansprakelijkheid, maar ook voor situaties met contracten is het opgebouwde algemene kader van de declaratoire vordering nuttig.

Denk bijvoorbeeld aan een huurcontract. Er ontstaat een discussie tussen de verhuurder en de huurder over de vraag of het huurcontract op 1 september zal worden vernieuwd of ten einde komt. Volgens de verhuurder komt er een einde aan het huurcontract omdat de huurder ten laatste op 1 juni per brief had moeten laten weten dat hij graag een vernieuwing wou van het huurcontract. Volgens de huurder is een brief helemaal niet nodig en volstaat zijn e-mail die vóór 1 juni werd verstuurd. Dankzij een declaratoire vordering kunnen de huurder en de verhuurder de rechter vragen over hun discussie te beslissen zonder te moeten wachten tot de verhuurder bijvoorbeeld op 1 september de huurder er wil laten uitzetten.

Bijgevoegde stellingen

1. Uiterlijk één jaar na de uitspraak zou elke rechterlijke beslissing in België kosteloos en geanonimiseerd beschikbaar moeten zijn op een publieke databank met zoekmachine met vermelding van de *European Case Law Identifier*.
2. Het toepassingsgebied van de Belgische rechtsvordering tot collectief herstel moet worden uitgebreid naar alle gevallen van buitencontractuele aansprakelijkheid.

Popularized summary in English

Ever more often, people go to court and **demand that someone is held liable (and forced to compensate the damage incurred)**, while in fact primarily pursuing other goals with that demand. Often the person bringing the court case wants to hold someone liable with whom they have not concluded a contract, so that the case concerns a question of extra-contractual liability.

For example, consider an environmental organization that demands a symbolic compensation of one euro from a poacher. The organization is not actually pursuing the compensation of a loss that it has suffered but mainly wants to hear the judge declare that the poacher's behavior was wrongful, or that he is liable.

The past decades have seen an increasing interest for the finding that **extra-contractual liability law** is not only about compensation but can truly fulfil **multiple functions**. In recent discussions regarding the reform of extra-contractual liability law, as well as in legal literature and even in case law, this multifunctionality is apparent.

The first part of the conducted research has precisely mapped the goals or functions of extra-contractual liability law other than compensating damage. These consist of **prevention** (of damage or harmful behavior) and **enforcing one's rights**. The research distinguishes between these non-compensatory functions of extra-contractual liability law, on the one hand, and effects of holding someone liable, on the other hand. Possible effects constitute punishing the liable person or spreading the loss.

Whoever wishes to pursue a non-compensatory goal by holding someone liable has to respect the general framework of extra-contractual liability law, which is based on compensation for damage. If one wants to obtain prevention or enforcement of one's rights via extra-contractual liability law, one will have to **reformulate its demand as a demand for compensation**. In that respect, liability law and the conditions for demanding compensation are **flexible**. For someone to be held liable extra-contractually, that person must have committed a 'fault' (a wrong) that has caused harm to another person.

Imagine, *for example*, that someone wants to act before any damage arises. Think of two neighbors who disagree on which of them is responsible for maintaining the wall between their gardens. They are both convinced that the other is fully responsible for maintenance (costs). Thus, neither takes care of maintaining the wall, which urgently requires maintenance work in order not to collapse. One neighbor wants to avoid that damage and takes this to court. The pursued goal is prevention instead of compensation for

damage. For that neighbor to be able to rely on extra-contractual liability law, his demand must nevertheless concern compensation. In that regard, the maintenance costs incurred to prevent the damage could constitute damage in itself for which the neighbor seeks compensation from the other neighbor. Instead of waiting for the wall to collapse and then claim compensation for the resulting loss, the neighbor can take immediate action.

Yet, there are **limits** to the flexibility of the concepts and conditions of extra-contractual liability law. All conditions for extra-contractual liability have to be present. In that respect, there has to be a loss. A future loss is sufficient unless it cannot be established with certainty whether that loss will actually be suffered in the future. Furthermore, compensating a loss that will certainly occur in the future is different from preventing a future loss. If a person wants to enforce their rights, such as the right to privacy, more is needed than the violation of that right. That violation may constitute a fault, but there must also be damage caused by the fault.

How can someone pursue prevention or enforcement of their rights outside of extra-contractual liability law (and its restraints)? Two solutions come to the fore. Firstly, one can demand a “**declaration in law**”. This means that a judge states what the (legal) relationship between two parties consists of according to the law (and with what consequences). Parties are then bound by that finding but neither party is condemned to anything. Secondly, one can demand a “**legal order or prohibition**” (injunction), i.e. a judge ordering or prohibiting a certain conduct. One may demand both solutions in two ways. On the one hand, they can be asked for as a form of compensation **within the compensatory framework** of extra-contractual liability law. Instead of a lump sum, the declaration in law or the injunction brings about the compensation of the loss. On the other hand, both can also be demanded outside of extra-contractual liability law, without having to rely on holding someone liable.

Particularly the declaration in law is underdeveloped and neglected in Belgium. There is no general framework, whilst such a framework exists in other countries such as the Netherlands and Germany. A declaration in law is more common in other countries as well. The second part of the conducted research therefore constructs a **general framework for the Belgian declaration in law** and the so-called declaratory action by which a party demands a declaration in law. The research studies the existing case law but also look at how French, Dutch and German law deal with the declaratory action. The general framework covers both the situation in which one demands a declaration in law before the law is violated (and to prevent that) and the situation in which there has already been a violation of the law (and the declaration aims at providing redress).

Whether a party is right regarding its view on the disputed legal relationship, depends on whether that legal relationship actually exists according to the judge. Whether someone may burden the judge by demanding a declaration in law, begs the question if that person has sufficient interest in doing so. The research has shown that there are four questions to determine **whether someone has sufficient interest in demanding a declaration in law from a judge**:

- 1) Does the demanding party claim that one of his rights has been violated or seriously threatened?
- 2) Is there a dispute between parties regarding the (legal) relationship between them?
- 3) Is there a sufficient need for (legal) protection by appealing to the judge?
- 4) Is the demanded declaration in law useful to end the dispute between the parties?

Only if all four of these questions can be answered affirmatively, a sufficient interest in demanding a declaration in law from a judge will be present.

In the last part, the research concludes that demanding a declaration in law, when compared to relying on extra-contractual liability law, has **added value** for the pursuit of prevention or enforcement of rights. Four criteria were used:

- 1) the difficulty of pursuing those goals and the severity of the conditions for the particular action;
- 2) the extent to which these conditions are clear or the level of uncertainty;
- 3) the extent to which abuse of the action can be prevented;
- 4) the extent to which the debate in court can be limited to the (non-compensatory) goal.

Demanding a declaration in law **largely overcomes the limits** in pursuing prevention or enforcement of one's rights via extra-contractual liability law. The declaration in law does not rely on the presence of damage but on the existence of a violated or seriously threatened right. Therefore, one can act even without having incurred damage, merely on the basis of a violated right or if faced with potential future damage. However, an important limitation is imposed by the fact that a declaration in law does not condemn the other party so that the winner cannot force the other party to act in a certain way on the basis of the declaration in law.

A declaration in law provides **certainty**. Furthermore, since a dispute is required, one **cannot** abuse a declaratory action to obtain legal **advice** from a judge. The current lack of a clear, general statutory framework, however, does cause uncertainty. **The time is ripe for the introduction in Belgian law of a general framework for the declaration in law.**

Supplementary theses

1. At the latest one year after the judgment, every judicial decision in Belgium should be available free of charge and anonymized on a public database containing a search engine and mentioning the European Case Law Identifier.
2. The scope of application of the Belgian claim for collective redress (*“rechtsvordering tot collectief herstel”*) must be extended to all cases of extra-contractual liability.

Dank u voor het delen van
dit belangrijke moment.

Thank you for sharing
this important moment.

pieter.gillaerts@kuleuven.be

Pieter Gillaerts